

נוֹדִים בְּעַל כְּרַחֵם

גירוש התושבים הבדווים בנגב
הכפר עתיר / אום אלחיראן כדוגמה

www.adalah.org

נוֹדִים בְּעַל כּוֹרְחָם

גירוש התושבים הבדווים בנגב
הכפר עתיר / אום אלחיראן כדוגמה

ADALAH The Legal Center For Arab Minority Rights In Israel
عدالة المركز القانوني لحقوق الأقليات العربية في إسرائيل
עדאלה המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל

נוודים בעל כורחם
גירוש התושבים הבדווים בנגב
הכפר עתיר / אום אלחיראן כדוגמה

מחקר וכתובה:
עורכות הדין סוהאד בשארה וחנין נעאמנה - היחידה לקרקע ותכנון, "עדאלה"

צילום:
עאטף אבו רביעה, חוקר שטח, "עדאלה"

עריכה לשונית:
רן שפירא

הוצאת:
"עדאלה" - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל

עיצוב והפקה
אנדרגראונד סטודיו

תמונת השער: צילום אוויר לכפר עתיר/אום אלחיראן משנת 2007, עיבוד "המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי".

נפת באר שבע, ערב ה"נכבה" ואחריה

מדבר הנגב שויך לנפת באר שבע, הגדולה מבין הנפות בפלסטין המנדטורית, שהיתה חלק ממחוז עזה. נפת באר שבע מהווה כיום כ- 62% משטח המדינה³. ערב ה"נכבה" בשנת 1948 התגוררו באזור הנגב קרוב ל-91,707 תושבים⁴, שרובם המוחלט היו בדווים. בשנים 1947-1948 גורשו רוב התושבים הבדווים לאזור עזה ולירדן. אלה שנשארו בנגב היוו כ-12% בלבד מהתושבים הבדווים המקוריים⁵ וקיבלו מאוחר יותר אזרחות ישראלית. ערב ה"נכבה" הסתמכה כלכלתם של השבטים הבדווים בנגב על חקלאות ורעייה. השבטים נטו להתמקם ולהתרכז במיקום אחד⁶, כאשר החלה בנייתם של בנייני קבע מאבן⁷. הבעלות על הקרקע עברה בקרב הבדווים מדור לדור, לפי החוקים והמנהגים השבטיים אשר הוכרו וכובדו על ידי השלטונות המנדטוריים, עד לתום המנדט הבריטי בפלסטין⁸. אבל התנועה הציונית, אשר לא הסתירה את שאיפותיה בנגב מאז תחילת ההתיישבות היהודית בפלסטין בתחילת המאה העשרים⁹, החלה להפיץ כי האזור אינו מיושב וכי השבטים הבדווים היושבים בו אינם אלא נוודים אשר אין להם זיקה קבועה או בעלות פרטית על הקרקעות שבהן ישבו ואותן עיבדו במשך מאות שנים¹⁰. מנהיג התנועה הציונית בתקופה שקדמה להקמת מדינת ישראל ולאחר הקמתה, דוד בן-גוריון, הצהיר על שאיפות אלה בהודמנויות שונות, בהבהירו כי על התנועה הציונית לפעול להפרחת "השממה"¹¹.

נוודים בעל כרחם גירוש התושבים הבדווים בנגב הכפר עתיר / אום אלחיראן כדוגמה

גורלם של שבטי הבדווים בנגב לא היה שונה מזה של שאר העם הפלסטיני. בדומה לערבים הפלסטינים האחרים, גם הבדווים בנגב סבלו מגירוש, עקירה ואובדן ב"נכבה" ב-1948. הסבל שהוא מנת חלקם של השבטים הבדווים שנשארו בנגב עד היום, הכולל גירוש, עקירה ונישול, הוא המשך למדיניות שגובשה ותוכננה לפני למעלה מ-60 שנה. ברשומה קצרה זו אנו משליכים אור על התוכניות לגירושם של בני שבט אבו אלכיעאן, תושבי הכפר עתיר / אום אלחיראן, אשר הגירוש נהפך לחלק בלתי נפרד מחייהם מאז ה"נכבה". בני השבט גורשו תחילה מאדמותיהם ב"חירבת זובאלה", שאותן עיבדו מאות בשנים, וזמן מה הצטוו לעבור ממקום למקום, עד אשר התבקשו, על ידי המושל הצבאי, לעבור לאזור נחל יתיר שם הקימו את עתיר / אום אלחיראן, כפר שלא הוכר באופן רשמי על ידי הרשויות עד עתה. כיום מבקשת מדינת ישראל להרוס את בתיהם ולגרשם שוב, בפעם הרביעית, לאחד היישובים שהוקמו במיוחד בשביל "להכיל" את הבדווים המגורשים מבתיהם, וזאת על מנת ליישב במקומם ועל חורבות כפרם אוכלוסייה יהודית.

1 עארף אלעארף, באר שבע ושכניה, דפוס בית אלמקדס, 1934, עמ' 22 (ערבית).
 2 עיבוד נתוני השנתון הסטטיסטי לישראל 2010, לוח 1.1 www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st01_01&CYear=2010
 3 האחו הנ"ל מחושב לפי שטח המדינה, ללא השטחים הסוריים הכבושים (רמת הגולן).
 4 סלמאן אבו סתה, אטלס פלסטין (Palestine Land Society: 2004), עמ' 78 (לוח 3.10).
 5 שלמה סבירסקי ויעל חסון, "אורחים שקופים, מדיניות הממשלה כלפי הבדווים בנגב", מידע שוויון, גיליון מס' 14 (מרכז אדוה: ספטמבר 2005), עמ' 4-3: מציינים כי מספר התושבים שנשארו בנגב נע בין 11,000 ל-18,000 נפש. ראו עוד: בני מוריס, לידתה של בעיית הפליטים הפלסטינים 1947-1949, עם עובד (1989), עמ' 286-287; בני מוריס, מלחמת הגבול של ישראל 1949-1956, עם עובד (1996), עמ' 179-181. לפי מוריס, התושבים הבדווים גורשו בשלבים בין 1948 ל-1952. מצד שני, אילן פפה מציין כי גירוש הבדווים מהנגב נמשך עד 1959. ראו גם: אילן פפה, הטיהור האתני של פלסטין, (מואסט אלדראסאת אלפלסטיניה: 2007), עמ' 201 (ערבית); סלמאן אבו סתה, The Denied Inheritance: Palestinian Land Ownership in Beer Sheba, Palestine Land Society (2009), עמ' 12 (טבלה 3) (אנגלית). <http://www.plands.org/store/pdf/BS%20Cte%20Paper.pdf>
 6 עארף אלעארף, השיפוט בין הבדווים (דפוס בית אלמקד: 1933), עמ' 35.
 7 אורן יפתחאל, חוות דעת מומחה - ת"א 7161/06 (התייחסות לחוות הדעת של פרופ' רות קרק) בעניין תביעת יורשי סלימאן אל-עוקבי לבעלות על חלקות באל-עראקיב וחילקיה (פברואר 2010), עמ' 10. http://toibillboard.info/Yiftah_3.pdf
 8 יפתחאל (2010), עמ' 13-14; אלעארף 1933, עמ' 62.
 9 אבו סתה (2009), עמ' 16-18 סבירסקי וחסון, עמ' 3.
 10 יפתחאל (2010) עמ' 23; (1996) 30(2) Law & Society Review, "Suspended in Space: Bedouins under the Law of Israel", Ronen Shamir, עמ' 236, 232 (אנגלית).
 11 רונן שמיר (1996), עמ' 231. בשנת 1937 ביקשה התנועה הציונית מממשלת המנדט בפלסטין ליישב את היהודים בנגב, בטענה כי אורן זה אינו מיושב ואינו בעלות ערבית. בתגובה מסרה ממשלת המנדט, כי קרקעות אלה "שייכות לשבטי הבדווים עקב ישיבתם על הקרקע מוזמן קודם" (יפתחאל 2010, עמ' 16). ראו "תשובת הבריטים לסוכנות היהודית בנוגע לקרקעות הבדווים" (מקור: תיקי הממשלה הבריטית בארץ ישראל (1937, DCF/ 32-72) (Government of Palestine).

CULTIVATED LAND AND RAINFALL 1948										
TRIBE	Total Land	Cultivated Area	Crop	Water	Barley	Wheat	Other	Other	Other	Other
by order of rainfall	(donoms)	(donoms)	% Cultivated	(mm)	(donoms)	(donoms)	(donoms)	(donoms)	(donoms)	(donoms)
Hanajeh	78,325	78,325	100.0%	78,325						
Abrat	379,175	379,175	100.0%	319,175	60,000					
Terabin	1,362,475	1,089,985	80.0%	80,825	300,825	970,825				
Yajeh				48,325	500	54,175				
TOTAL	2,995,825	1,543,511	51.5%	48,325	700,825	1,821,675	4,075,325	1,238,375	1,732,825	7,680,325

Beer Sheba Palestinian Population in 1998 is 674,000. Of which: 118,000 remained in Israel and 556,000 became refugees, crowded mostly in Gaza Strip at a density of 5,000 persons/km sq. They are replaced in the same dispossessed land by 189,000 Jews. Of which: 166,000 urban Jews in Beer Sheba City and others and 23,000 rural Jews at a density of 6 persons / km sq.

BEER SHEBA
 Northern Sub-District and Western GAZA Sub-District 1948

Prepared by
PALESTINE LAND SOCIETY
 LONDON
 Copyright 2002
 Dr Salman Abu Sitta
 info@plands.org

Second Edition Scale 1: 120,000 February 2003

قضاء بئر السبع الشمالي
 وقضاء غزة الغربية 1948

إعداد
هيئة أرض فلسطين
 لندن
 الحقوق محفوظة 2002
 د. سلمان أبو ستة
 info@plands.org

إصدار الثانية 2003

Legend

- Partition Line 1947
- Armed Line 1948
- Sub-District Boundary
- Village Boundary
- Tribal Boundary (approx)
- Union Area
- Major Road
- Minor Road
- Railway Line
- Demarcated Railway Line
- Wall
- Sand Dunes Limit
- Mosque
- Madrasa
- Cemetery
- Well
- Cistern
- Spring
- Water Tank
- School
- Police Station
- Railway Station
- Ruins
- Zionist Colony 1948
- Settlement
- Major Roads
- Minor Roads
- New Zionist or Palestinian

المفتاح

- خط التقسيم 1947
- خط الحدود 1948
- حدود القضاء
- حدود أراضي القرية
- حدود أراضي العشيرة (تقريباً)
- مناطق الاتحاد
- طريق رئيسي
- طريق فرعي
- خط سكة حديد
- خط سكة حديد مدمر
- جدار
- حدود الكثبان الرملية
- مسجد
- مدرسة
- مقبرة
- بئر
- صهارير
- نخلة
- بئر
- مخزن مياه
- مدرسة
- محطة قطار
- مخرب
- مستعمرة صهيونية 1948
- مستوطنة صهيونية جديدة
- طريق رئيسي
- طريق فرعي
- مستوطنة صهيونية جديدة
- مستوطنة صهيونية

أراضي قضاء بئر السبع قبل وبعد النكبة										
الرقم	القرية	المساحة (دونم)	المساحة (دونم)	المساحة (دونم)	المساحة (دونم)	المساحة (دونم)	المساحة (دونم)	المساحة (دونم)	المساحة (دونم)	المساحة (دونم)
1948	1948	1948	1948	1948	1948	1948	1948	1948	1948	1948
1	Abu Basma	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200
2	Abu Basma	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200
3	Abu Basma	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200
4	Abu Basma	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200
5	Abu Basma	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200
6	Abu Basma	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200
7	Abu Basma	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200
8	Abu Basma	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200
9	Abu Basma	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200
10	Abu Basma	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200	1,200

מפת נפת
 באר שבע
 הצפונית ונפת
 עזה המערבית
 1948, עריכת
 שלמאן
 אבו סטה
 Palestine
 Land
 - Society
 לונדון

Contrary to the myths, Beer Sheba land (Negev) was always cultivated.

الزراعة في العين قرب الشيخ نوران

الزراعة في أبو رفیق (قلمة حطيس)

בעקבות ה"נכבה" של העם הפלסטיני ב-1948, דאגה ממשלת ישראל לאמץ את השקפתו הנ"ל של בן-גוריון. אחד הצעדים הראשונים שנקטה הממשלה למחרת פעולות הגירוש, היה העברת השבטים הבדויים שנשארו בנגב לאזור השוכן מצפון ומצפון מזרח לעיר באר שבע (האזור המתוחם כיום בין באר שבע, ערד, דימונה וירוחם), מתוך כוונה להכיל שבטים אלה, לשלוט בהם ולהשתלט על קרקעותיהם¹². אזור זה הוגדר אזור "הסייג" ושטחו הגיע לכ-900,000 דונם, אשר היוו כ-7% בלבד משטח נפת באר שבע¹³. באותה עת, הקרקעות שמחוץ לאזור "הסייג" הוכרו שטח צבאי סגור ונאסרה כניסתם של שבטי הבדויים אליהן לכל מטרה, כדי למנוע מהם לחזור לקרקעותיהם¹⁴.

אזור "הסייג" אופיין בהיותו אזור טרשי לא ראוי לעיבוד וקשה לפיתוח, בניגוד לשטחים שבהם התגוררו השבטים הבדויים לפני עקירתם מהם. אחוז הקרקעות הניתנות לעיבוד באזור זה הגיע לכ-20% בלבד בהשוואה למה שעיקרו שבטי הבדויים ערב ה"נכבה"¹⁵. יתרה מכך, מאוחר יותר ובמשך השנים הפקיעה ממשלת ישראל כ-235,000 דונם מהשטחים שהיו בשימוש שבטי הבדויים באזור "הסייג" לצרכים שונים, כמו הקמת יישובים יהודיים, הקמת העיירות לריכוז הבדויים ו"צרכים צבאיים"¹⁶.

לקראת תחילת שנות השבעים של המאה הקודמת החלה מדינת ישראל בהליכי הסדר קרקעות בנגב, כדי להסדיר את רישום הבעלויות בהן¹⁷. אלא שהליכי הרישום שהחלו בתקופה המנדטורית לא הושלמו באזור הנגב. כך רוב הבעלויות בקרקעות באזור - כפי שהיו ידועות ונהוגות בקרב השבטים הבדויים - לא היו רשומות באופן רשמי במשרדי הרישום המנדטוריים¹⁸, בידיעה שרשויות המנדט הכירו בבעלויות אלה. כך, למחרת ה"נכבה" סירבה מדינת ישראל להכיר בבעלויות של השבטים הבדויים על קרקעותיהם¹⁹, והיא מגישה תביעות נוגדות לרישום הקרקעות בנגב על שמה²⁰.

אוכלוסיית נפת באר שבע מגיעה כיום לכ-614,000 נפשות. התושבים הבדויים, המונים כ-192,000 נפש, מהווה כ-31% מכלל התושבים באזור²¹. מחצית מהתושבים הבדויים בנגב מתגוררים בעשרות כפרים "בלתי

12 אבו סתה (2009), עמ' 25; סבירסקי וחסון, עמ' 4.

13 אבו סתה (2009), עמ' 25; יש הערכות שונות בנוגע לשטחו של אזור "הסייג". באחד מהמסמכים הנמצאים בארכיון המדינה הוזכר, כי שטחו של האזור מגיע לכ-1,070,000 דונם, והשטח הראוי לעיבוד בו מגיע לכ-40%. השאר משמש למגורים ולרעייה. סבירסקי וחסון, עמ' 4 מציינים את שטחו של אזור הסייג כ-1,070,000 דונם.

14 במסמך מ"ארכיון צה"ל", אשר סווג "סודי ביותר" ואשר מהווה דו"ח על מצב הבדויים, אשר הוגש למושל הצבאי בבאר שבע בתאריך 17.3.1952, נכתב: "המשך ביצוע העברה מותנה בכמה גורמים, ההעברה בשנה שעברה בוצעה בעיקר בדרך של שכנוע ולחץ כלכלי. לא היה לנו כל בסיס חוקי ואף היתה הוראה מפורשת לא להשתמש בכוח, ע"כ היה הכרח לנהוג זהירות בביצוע מבלי להסתבך בבעיות משפטיות. היו מספר ניסיונות התקשרות עם עורכי דין ופניות לכנסת. בזמנו ביקשנו שהשטח הצפוני יוכרו כאזור בשטחן. אינני רואה אפשרות מעשית של ביצוע וסיום מוחלט של ההעברה מבלי שהדבר יקום": ראו גם סבירסקי וחסון, עמ' 4; מדינת ישראל הפקיעה בשלבים מאוחרים יותר חלק ניכר מקרקעות אלה באמצעות חוקים שונים, כגון חוק נכסי נפקדים, התש"ו-1950, חוק נכסי המדינה, התש"א-1951, חוק רכישת מקרקעים (אישור פעולות ופיצויים), התש"ג-1953, חוק רכישת מקרקעין בנגב (חוזה השלום עם מצרים), התש"ם-1980.

15 סבירסקי וחסון, עמ' 4.

16 סבירסקי וחסון, עמ' 5.

17 יפתחאל (2010), עמ' 15.

18 Alexander (Sandy) Kedar, The Legal Transformation Of Ethnic Geography: Israeli Law And The Palestinian Landholders 1948-1967, 33 N.Y.U. J. Int'l L. & Pol. 923, 939

19 המדינה ראתה באדמות אלה אדמות "מואת" - דהיינו, אדמות שלא משמשות למגורים או לחקלאות ואינן שייכות לאף אחד - בעוד שרשויות המנדט הבריטי לא החשיבו קרקעות אלה כ"מואת" או כאדמות ציבוריות השייכות למדינה. בכך ביטלה המדינה את הבעלויות הפרטיות באדמות אלה. ראו לעניין זה: יפתחאל (2010), עמ' 15; וכן סאמי הדאוי, הזכויות וההפסדים הפלסטיניים ב-1948 (דאר אלסאקע: 1988), עמ' 44-35; וכן אורן יפתחאל "חות דעת מומחה" בת"א 7161/06 (אוגוסט 2009), עמ' 6: http://toibillboard.info/Yiftah_1.

20 התושבים הבדויים הגישו כ-3,000 תוכיזי תביעה בניסיון להביא לרישום בעלותם ההיסטרית בכ-991,000 דונם מהקרקעות שהיו בבעלותם לפני 1948 - סבירסקי וחסון, עמ' 9. רבים מבין התושבים הבדויים לא הגישו תוכיזי תביעה, מחמת חוסר אמון במערכת הפוליטית ובמערכת המשפטית ובגלל החשש כי תהא זו עוד דרך "חוקית" להמשיך ולנשל אותם מאדמותיהם בנגב. כדי לעמוד על המכשולים המשפטיים העומדים בפני האוכלוסייה הבדווית בהקשר זה ראו: קידר עמ' 923, 956-952; שמיר, עמ' 241-238.

21 עיבוד נתוני שנתון סטטיסטי לישראל 2010, לוח 2.8

http://www.cbs.gov.il/reader/shnaton/templ_shnaton.html?num_tab=st02_08&CYear=2010

מוכרים"²², ללא תשתיות מים, חשמל, שירותי חינוך, שירותי בריאות וכדומה. השאר מתגוררים ביישובים שהמדינה תכננה לרכז בהם את התושבים הבדויים, אשר סובלים מצפיפות אוכלוסיין, מתשתיות ירודות, ממחסור בשירותים למיניהם ומאחוז גבוה של אבטלה ועוני.

מדיניות ה"ריכוז"

לקראת סוף שנות החמישים של המאה הקודמת, החלה ממשלת ישראל בהנחת התוכניות להתמודדות עם "בעיית" התושבים הבדויים שנשארו בנגב²³. המכנה המשותף לתוכניות אלה היה מזעור השטחים שבשימוש השבטים הבדויים ככל האפשר. בראש תוכניות אלה עמדה תוכנית להקמת עיירות שבהן ירוכזו כלל השבטים הבדויים במיקומים שלא יתנגשו עם האינטרסים של ההתיישבות היהודית באזור. הרשויות קיוו כי באותה הזדמנות יפתרו גם את סוגיית תביעות הבעלות על קרקעות אלה מצד השבטים הבדויים בנגב²⁴. הממשלה החלה בביצוע תוכניותיה אלה ב-1969. מאותה שנה ואחריה הקימה המדינה שבע עיירות אשר חולשות על שטח שיפוט של כ-76,800 דונם²⁵: תל שבע (1969), רהט (1971), שגב שלום (1979), ערערה (1982), כסייפה (1982), לקייה (1985) וחורה (1989)²⁶. מאוחר יותר הממשלה הכירה ב-11 יישובים נוספים אשר אוגדו במסגרת המועצה האזורית אבו בסמה (אשר הוקמה על פי החלטת ממשלה משנת 2000), ששטח השיפוט שלה משתרע על 58,600 דונם²⁷. יוצא, ששטח השיפוט של כלל היישובים המוכרים כיום בנגב מהווה כ-1% בלבד משטח נפת באר שבע, בעוד שהתושבים הבדויים מהווים 31% מאוכלוסייתה, כאמור.

מדיניות הריכוז נהפכה לכלי המשמש את ממשלות ישראל לדורותיהן נגד שבטי הבדויים בנגב. בעוד שהשבטים הבדויים סובלים מהפקעת אדמותיהם ומאי הכרה בזכויותיהם ההיסטוריות באותן קרקעות, מוסדות המדינה למיניהם, כגון זרועות הממשלה, הרשות המחוקקת ומערכת המשפט, מציינים תוכניות לגירוש השבטים הבדויים ונישולם מאדמותיהם, תוך כדי ניצול הליכי תכנון והליכים "על פי חוק" על מנת להפעיל לחצים לעקירתם מבתיים. תוכניות אלה בלטו בשני העשורים האחרונים, שבהם שקדה ממשלת ישראל על פיתוח אסטרטגיות ויצירת כלים "חוקיים" ואחרים, החל בהצעות חקיקה²⁸ ובהקצאת משאבים מיוחדים להידוק "הפיקוח" ויישום "שלטון החוק" בכפרים ה"בלתי מוכרים"²⁹ ומשאבים נוספים לפיתוח היישובים היהודיים³⁰, וכלה בהקמת ועדות חקירה לנושא הבדויים בנגב; כל הצעדים האלה נועדו להיפטר מ"בעיית" הכפרים ה"בלתי מוכרים" מצד אחד ולעודד הגירה יהודית אל הנגב מצד שני³¹.

22 עמותת המועצה האזורית לכפרים ה"בלתי מוכרים" מציעה להכיר כיום כ-35 כפרים נוספים, על פי החלוקה השבטית הקיימת בפועל בשטח.

23 "יישוב בדוי הנגב" מסמך מ"ארכיון צה"ל"; ראו גם סבירסקי וחסון, עמ' 5.

24 אבו סתה (2009), עמ' 25.

25 עיבוד נתוני מערכת מידע גיאוגרפית (GIS) על ידי המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי (2010).

26 סבירסקי וחסון, עמ' 8; "הכר את הנגב - אדמת המאבק עם ההישרדות", אתר המועצה האזורית לכפרים ה"בלתי מוכרים" בנגב http://rcuv.net/online/ar/subject.asp?id=35 (ערבית).

27 עיבוד נתוני מערכת מידע גיאוגרפית (GIS) על ידי המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי (2010).

28 תיקון מס' 1 לחוק מקרקעי ציבור (פינוי קרקע), התשמ"א-1981, שהתקבל בשנת 2005, המגביר את הסמכויות המינהליות של רשות מקרקעי ישראל לפינוי קרקעות ברשות המדינה ותיקון מס' 4 לחוק הרשות לפיתוח הנגב, התשנ"ב-1991 משנת 2010, ובו הוסמכה הרשות לפיתוח הנגב "לעודד יוזמות כלכליות לפיתוח הנגב לרבות מיוזמים חקלאיים-תיירותיים משולבים", דהיינו הקמת התיישבויות בודדים בנגב שהן חלק ממערך המדיניות להבטחת שימוש יהודי בלעדי בקרקעות בנגב.

29 החלטת ממשלה מס' 2425 מיום 4.8.2002 בדבר הגברת "האכיפה" של דיני התכנון והבנייה ונושאי המקרקעין; החלטת ממשלה מס' 881 מיום 25.9.2003, הידועה בשם תוכנית שרון, הקצתה סך של 1.1 מיליון שקל לחמש שנים לפיתוח היישובים הבדויים המוכרים וכן ל"אכיפת" חוק התכנון והבנייה ודיני המקרקעין.

30 החלטת ממשלה 4415 מיום 20.11.2005, "תוכנית לאומית אסטרטגית לפיתוח הנגב". התוכנית אינה מציעה פתרון הולם ומקובל לכפרים ה"בלתי מוכרים" ורואה בהם מכשול ליוזמת הפיתוח באזור. ליתר פירוט על ההחלטות הנ"ל ראו "הכפרים הלא מוכרים בנגב: הכרה ושוויון זכויות", נייר עמדה, במקום - מתכננים למען זכויות תכנון (2007).

31 ביום 23.12.2007 ובהתאם להחלטת ממשלה מס' 2491, מינה שר הבינוי והשיכון ועדה אשר תמליץ לממשלה על מדיניות ההתיישבות הבדווית בנגב ובכלל זה גיבוש הצעות לתיקוני חקיקה בנושא (ועדת גולדברג). לאחר הגשת המלצותיה לממשלה, מינתה זו האחרונה (החלטת ממשלה מס' 4411) צוות יישום אשר אמור להגיש לממשלה מתווה מפורט בנושא. כפי שמסתמן, על פי טיוטות של דו"ח צוות היישום (הידוע כדו"ח פרבר), מתווה זה ימשיך באותה מדיניות הנהוגת כלפי התושבים הבדויים, כלומר אי הכרה בזכויותיהם ההיסטוריות בקרקעותיהם ופינוי הכפרים ה"בלתי מוכרים". יתרה מכך, המתווה אף יחמיר את המצב על ידי הצעות חקיקה שיספקו למדינה כלים נוספים לכפיית מדיניותה.

עתיר / אום אלחיראן בית בעירבון מוגבל

פרקי הגירוש

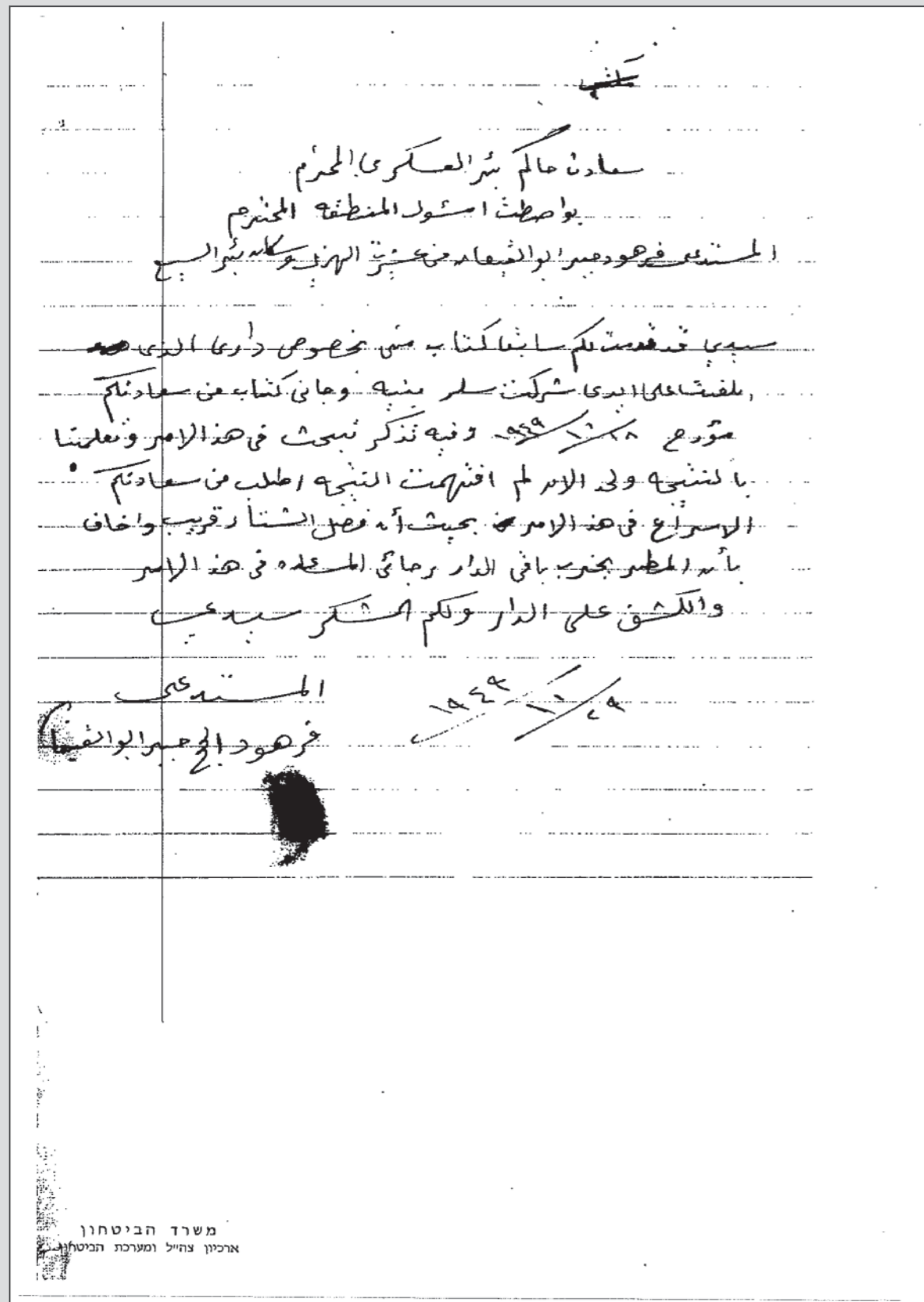
עתיר / אום אלחיראן הוא כפר "בלתי מוכר", אחד מעשרות בנגב, ובו מתגוררים בני שבט אבו אלקיעאן המונים כ-1,000 נפש. הכפר ממוקם באזור נחל יתיר, מצפון מזרח לחורה, לאורך כביש 316. הכפר מחולק לשתי שכונות, שכונת עתיר ושכונת אום אלחיראן.

מאורעות הגירוש מתפרסים על כלל ההיסטוריה של בני שבט אבו אלקיעאן מאז ה"נכבה" ב-1948. שנים רבות התגוררו בני שבט אבו אלקיעאן, אשר נחשבו במקור פלג של שבט אלהווייל, באזור "ח'ירבת" זובאלה³², השוכנת באזור ואדי זובאלה (כיום אזור המוקצה לקיבוץ שובל, כחלק משטחו החקלאי. הקיבוץ הוקם ב-1946, כ-19 ק"מ ממערב לבאר שבע)³³. בעקבות ה"נכבה" ב-1948 הורה המושל הצבאי לבני השבט לעזוב את האזור ולעבור לאזור לקייה. הם עברו למיקומים שונים באותו אזור, אבל חזרתם לאדמותיהם ב"ח'ירבת" זובאלה נאסרה, מלבד היתר חד פעמי אחרי הגירוש, כנראה בשנת 1949, לצורך קציר יבולים בשטחיהם החקלאיים³⁴.

בני שבט אבו אלקיעאן שמרו על זיקתם לאדמותיהם וביקשו, כבר בשנים הראשונות לאחר גירושם, לחזור לאדמותיהם ולשמור על בתיהם בהן. ב"ארכיון צה"ל" נמצא, לדוגמה, מכתבו של שייח' השבט אז, מר פרהוד ג'בר אבו אלקיעאן, משנת 1949, אל המושל הצבאי של אזור הנגב. במכתב ביקש השייח' לשמור על ביתו ולקבלו חזרה לאחר שנהרס באופן חלקי על ידי חברת סולל בונה.

מכתבו של שייח' פרהוד אבו אלקיעאן למושל הצבאי באזור באר שבע מיום 29.10.1949 - מסמך מארכיון "צה"ל"

לאחר שבני שבט אבו אלקיעאן נאלצו לעבור בין מספר מקומות באזור הנגב הצפוני, הם התמקמו ב"ח'ירבת" אלהווייל. משביקשו לחזור לאדמותיהם, בשנת 1956, הצטוו לעבור באופן קבוע לאזור נחל יתיר ושם הם שוכנים עד עצם היום הזה. לבני השבט הוחכרו אז 7,000 דונם באזור לצורכי מחיה, חקלאות ורעייה. עובדות אלה הובהרו גם במסמך אשר התגלה בנגון המדינה מתאריך 28.8.1957. המסמך, אשר סווג בזמנו "סודי", נשלח ללשכת ראש הממשלה מטעם היועץ לענייני ערבים, וכלל "סקירת רקע" בתגובה לשאילתא ממשלתית אשר הוגשה על ידי השר ברזילאי בנושא שבט אבו אלקיעאן. בסקירה הוסבר, כי "עקב לחץ שהופעל ע"י הממשל הצבאי [...] הסכימו כ-2/3 [מבני השבט] [...] להעתיק מקומות מגוריהם לסביבות עתיר, קיבלו בחכירה קרקע מאדמות המדינה, בהתאם לנוהל של משרד החקלאות, והינם מעבדים אותה".

הוד מעלותו המושל הצבאי של באר שבע הנכבד, נשלח דרך האחראי הנכבד על האזור, המבקש פרהוד ג'בר אבו אל-קיעאן, משבט אל-הוייל ותושב באר שבע,

אדוני, כבר שלחתי אליכם מכתב בעניין ביתי, אשר הודיעה לי לגבי חברת סולל בונה, וקבלתי מכם מכתב חתום בתאריך 18.10.1949, בו הודעת כי תידע אותנו בתוצאה, ועדיין לא קבלתי את התוצאה. אני מבקש מכבודו לורו את העניין, היות ועונת החורף קרובה ואני חושש שהגשם יחריב את שארית הבית. אני מקווה לעזרה בעניין הזה ולעשות בדיקה לדירה, ותודה לכם אדוני.

29.10.1949

המבקש פרהוד אל-חאג' ג'בר אבו אל-קיעאן

32 "ח'ירבת": יישוב אשר הוקם על חורבות יישוב אחר, או יישוב אשר תושביו מתגוררים בו בעונה מסוימת (יישוב עונתי). בכל מקרה זהו יישוב קיים במיקום גיאוגרפי - יפתחאל (2009), עמ' 8; יפתחאל (2010), עמ' 8.

33 שוקרי עראף, "האתרים הגיאוגרפיים בפלסטין - השמות הערביים והשמות העבריים" (מואססת אלדראסאת אלפלסטינייה: 2004), עמ' 244.

34 מידע זה נסמך על עדותו של מר ח'ליל פרהוד אבו אלקיעאן, שייח שבט אבו אלקיעאן, כפי שנמסר לו מאביו לפני מותו.

מכתב "סודי" חתום על ידי א. לובראני, מלשכת היועץ לענייני ערבים, מיום 28.8.1957 - מסמך מארכיון המדינה.

עם המעבר לאזור נחל יתיר בשנת 1956 החלו בני שבט אבו אלקיעאן, אשר מנו אז כ-200 נפשות, לבנות את כפרם ולבסס חזרה את מעמדם הכלכלי על ידי עיבוד האדמות שהוחכרו להם על ידי המדינה. בני השבט ייעדו שני אזורים מוגדרים לבנייה לצורכי מגורים, לפי ראשי בתי האב שהיו אז, וכך נוצרו שתי שכונותיו של הכפר, עתיר ואום אלחיראן. בני השבט בנו את בתיהם, סללו כבישים וחפרו בארות לאגירת מי הגשמים. כפי שהעיד שיח' פרהוד אבו אלקיעאן לפני שלטונות התכנון: "זה היה מדבר, ללא כבישים, מים, בתים, ללא שירותים. הקמנו את היישוב, השקענו בבתים, בכבישים ובקווי מים [...] השבט סבל, החיים היו קשים, עד שהמצב הסתדר והתושבים פיתחו את המקום הזה ליישוב נהדר ונפלא"³⁵.

35 שיח' חליל פרהוד אבו אלקיעאן, דברים בפני חוקרת שמונתה לדון בהתנגדויות לתוכנית המתאר המחוזית ההלקית למטרופולין באר שבע, תמ"מ/4/14/23 מיום 2.7.2008.

לשכה ראש הממשלה
 לשכה היועץ לענייני ערבים
 ירושלים
 כ באולול חסי"ן
 28 באוגוסט 1957
 149 /4/1905

מנד

שאלהא בממשלה בשאלה פלג שבט הג'ואז אלקואעין
 (נשאלה ע"י השר ברזילי בשיבת הממשלה מ-18.8.57)

להלן סקירת-רקע בודון שמסרה ע"י ענף משל אבאיי:

- פלג אלקואעין חנו חלק משבט הווייל במטה התיאחד ונמון לפקוחו של שיד סלמאן הווייל. פלג זה, המונה כ-200 נפש, ישב אתר מלחמת השחרור על אדמה נטושה במט"בות ביה קמ"ח דביר - להם ועבד אדמות המדינה ללא תנאי תמורה.
- בני הפלג אשר התפשו על השטח שבין גבול ירדן לבין כביש פלוג'ה-באר שבע החלו לעסוק בהברחה ובאיסוף ידיעות על התנועה בכביש הראשי לבאר שבע ועל הפעולות הנערכות בשטח האמנים הממונים.
- עקב לחץ שהופעל ע"י הממשל הצבאי ולאחר שרבים מבני הפלג נחפסו בעבירות שונות, הסכימו כ-5/8 מהם בהצעתו של עאזם ג'בר אבו רג'עאן להעתיק מקומה מגוריהם למט"בות עתיר, קבלו בחכ"רה קרקע מאדמות המדינה בהתאם לנוהל של משטרת התקלאות, ותנם מעבדים אותה.
- שארית הפלג, כ-65 נפשות שהן כ-15 משפחות לא הצטרפו אל שני השלישים הנזכרים, ומאיוץ התיקו האחרונים סמאל שבטו של השייך סלמאן אלחזייל כיון שהם נמאיים ביחסים מתונים אתו ומשתדלים למנוע ממנו את האפשרות לפקח על מעשיהם. חלק זה נשאר מגור במתחם סמאלים שבין גבול ירדן במט"בות להב ועד ביה קמח על כביש פלוג'ה. פלוג'ה האפשר לאנשיו להמשיך בפעולות הברחה שלהם ובפעולות מודיעין עוינות.
- רצופה לסקירה זו רשימת מעשיהם של אנשי חלק זה מפלג מאלקואעין בחקופה האחרונה. ברשימה כלולים מעשים שמבצעים הובאו לדין, מעשים אשר נגד מבצעיהם ננקטו אמצעים אדמיניסטרטיביים ומעשים אשר מבצעיהם טרם באו על שגרם.

מתאים למקור השמור
 בנגוד המדינה ירושלים
 07-02-2007
 מיכל זפט
 שרותי מחקר וקהל

- 2 -

- במסגרת להפסיק את פעילותם העוינת ולאפשר פקוח יתיר יעיל על מעשיהם, נדרשו אנשי חלק זה להחזיר אל מאהל שבטו של סלמאן אלחזייל חוץ הנחה שבגלל יחסיהם הרעים עם שייך זה יעדיפו אנשים אלה לשוב ולהתאחד עם יתר חלקי פלג אלקואעין במט"בות עתיר.
- באשר להפוש אשר נערך ע"י המשטרה הצבאית במאהל חלק הנ"ל של פלג אלקואעין - להלן הצעת חשונה לשואל:

הצעת חשונה

- אין כל כוונה להעביר את אנשי אלקואעין מאזור מגוריהם. כוונתנו היא לרכזם מחדש חתה הסוחר של שייך שבטם, סלמאן אלחזייל, כדי לאפשר פיקוח בתנאי יעיל על מעשיהם. רכוזם מחדש כנ"ל לא ימנע מהם לקבל אדמה בחכ"רה בהתאם להצעתו של התקלאות בעניין זה.
- חך כדי הפוש אתרי סחורות מוגדרות וחחמושת שערך במאהלי פלג זה ע"י המשטרה הצבאית, התמוססו בתלקם שלשה אחלים. אכן אמת במענה כאילו הופלו 18 אחלים.
- אין זה נכון שאנשי המשטרה הצבאית איזונו על הבדואים בשריפה אחליהם וכן אין אמת במענה כאילו ספגו האנשים מכוח ומטירות להי. בדיקתנו העלתה שהמשטרה הצבאית לא פגעה באיש.
- פענה דומה לנו הועלתה מעבר ע"י עורך הדין הנן רובין (ש"במקרה" הוזר על הטענה גם הפעם) בקשר להנהגות הצבא כלפי שבט החלאלגה אשר חנה על גבול ירדן. עורך הדין הנ"ל חזר בו מטענתו לאחר שתוברר לו שכונת הממשל הצבאי לא היתה לנשלם ממקומם אלא רק לרכישת ולאפשר פקוח עליהם, וכן לאחר שהוברר לו שלמפורי הבדואים בדבר התעללות לא היה שחר.

מתאים למקור השמור
 בנגוד המדינה ירושלים
 07-02-2007
 מיכל זפט
 שרותי מחקר וקהל

צילום אוויר /
לכפר עתיר/
אום אלחיראן
משנת 2007,
עיבוד "המרכז"
הערבי לתכנון
אלטרנטיבי".

תוכניות פיתוח הרטניות:

"בעיה מיוחדת", כך הוגדרו תושבי אום עתיר / אום אלחיראן באוגוסט 2001, לאחר שמינהל מקרקעי ישראל איתר את האזור שבו שוכן הכפר כפוטנציאל טוב להתיישבות.³⁶ מינהל מקרקעי ישראל המליץ אז למשרד ראש הממשלה להקים יישוב פרברי בשם "חירן" באזור נחל יתיר. המלצת מינהל מקרקעי ישראל הנ"ל להקים את היישוב "חירן" נהפכה במהרה להחלטת ממשלה.³⁷ אשר, בד בבד, אישרה הקמת 14 יישובים יהודיים חדשים והכרה ביישוב קיים אחד.³⁸

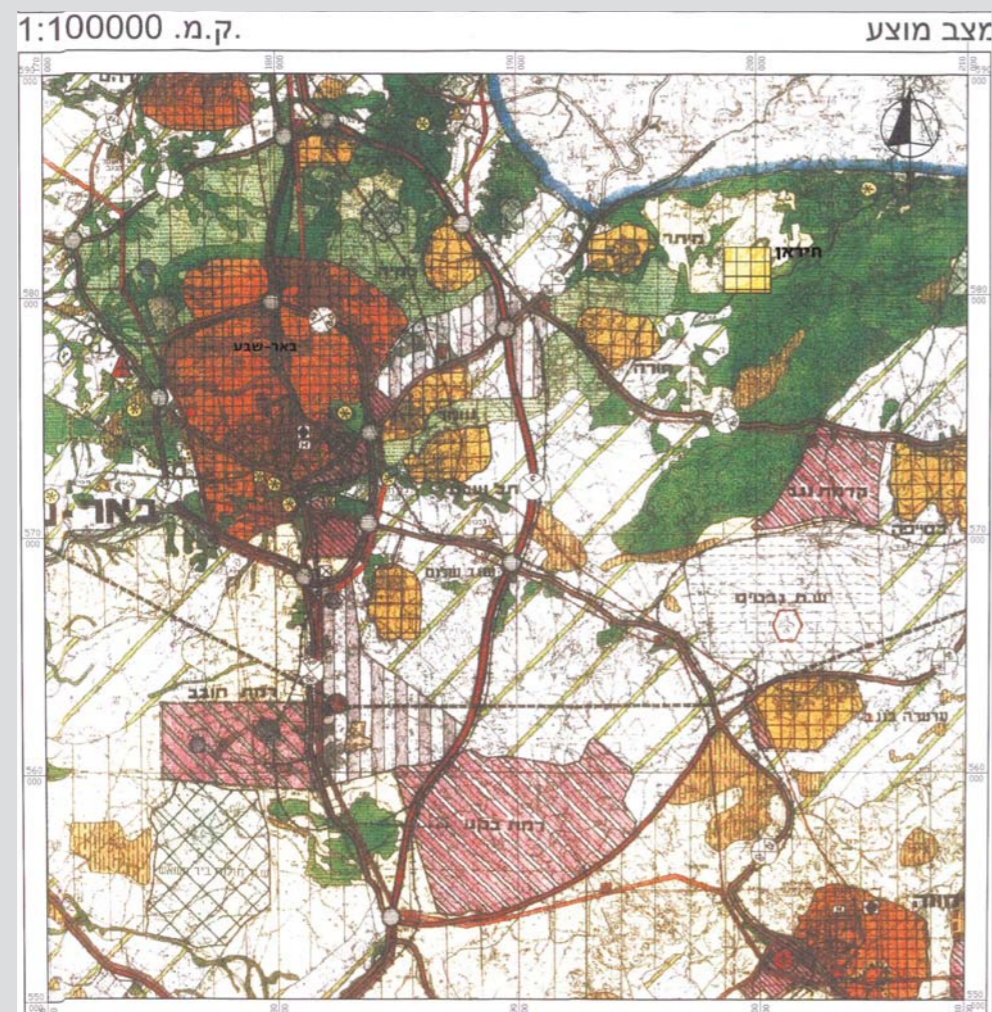
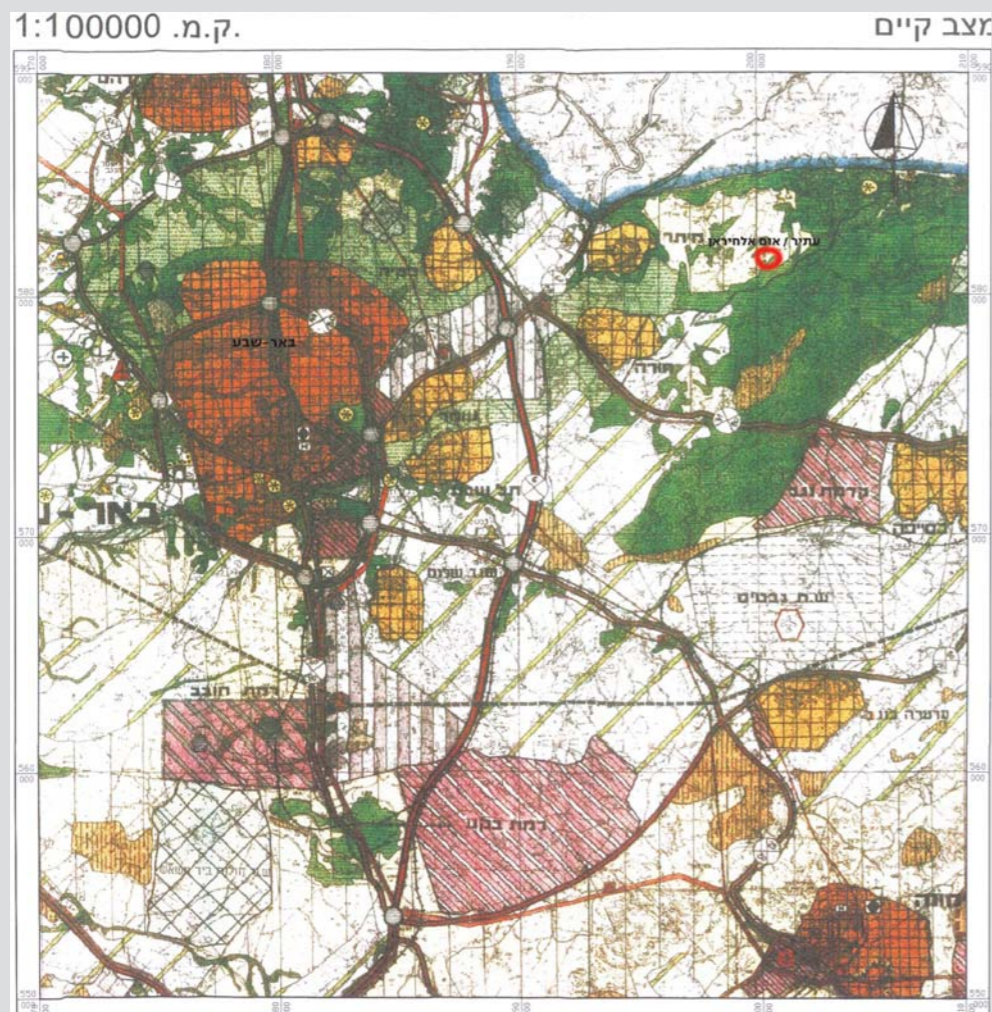
הליכי התכנון באזור החלו עם אישורה של תוכנית מתאר מחוזית מחוז דרום מס' תממ 4 / 14 (שינוי מס' 27), אשר אושרה במועצה הארצית לתכנון ולבנייה עוד באפריל 2002 וייעודה הוא קביעת אזור בנייה פרברי להקמת היישוב "חירן".³⁹ בשום מסמך ממסמכי התוכנית הנ"ל לא היתה התייחסות לאוכלוסייה הקיימת ולצורך בהכרה בקיומה. בין היתר, תשריט התוכנית הראה את האזור כאזור ריק ללא מתיישבים כלל.

תשריט תוכנית מתאר מחוזית מחוז דרום מס' תממ 4 / 14 (שינוי מס' 27) - יישוב פרברי חירן, הוסף לו דינית מיקום הכפר עתיר / אום אלחיראן, עיבוד מרכז עדאלה.

בתי הכפר ותושביו נשארו בגדר נעלמים ככל שהליכי התכנון התקדמו והופקדה תוכנית המתאר המחוזית החלקית למטרופולין באר שבע⁴⁰ (להלן: "תוכנית המטרופולין" או "תוכנית מטרופולין באר שבע") בשנת 2007. בניסיון להשפיע על מהלכים תכנוניים אלה הגישו תושבי הכפר, באוקטובר 2007, התנגדות לתוכנית המטרופולין.⁴¹ בהתנגדותיהם ביקשו תושבי עתיר / אום אלחיראן לקבל הכרה, מכיוון שכפרם קיים יותר מ-55 שנים לפי צווים של הרשויות המוסמכות אז, כאמור.⁴² בתשובה להתנגדות הנ"ל הבהירו נציגי הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה - מחוז דרום כי "המענה של המדינה לשבט אבו אלקיעאן, שנמצא בשני המתחמים אום אלחיראן ועתיר הוא ביישוב חורה[...]"⁴³ במשפט זה ביקשה המדינה להצדיק את מהלכיה לאי הכרה בכפר ולעקירתו, כדי להקים יישוב יהודי חדש על חורבותיו.

חוקרת אשר מונתה מטעם המועצה הארצית לתכנון ולבנייה לדון ולהמליץ בדבר ההתנגדות לתוכנית המטרופולין, המליצה להסדיר את עניינו של הכפר עתיר / אום אלחיראן ולסמנו על גבי תשריט תוכנית מטרופולין באר שבע כסמל ליישוב במתחם עתיר. היא הציעה לפתח שכונה צמודת דופן לשכונת עתיר, שאליה יעברו תושבי שכונת אום אלחיראן.⁴⁴ המלצה זו אושרה על ידי הוולנת⁴⁵ ביום 20.7.2010 ולמעשה מחצית

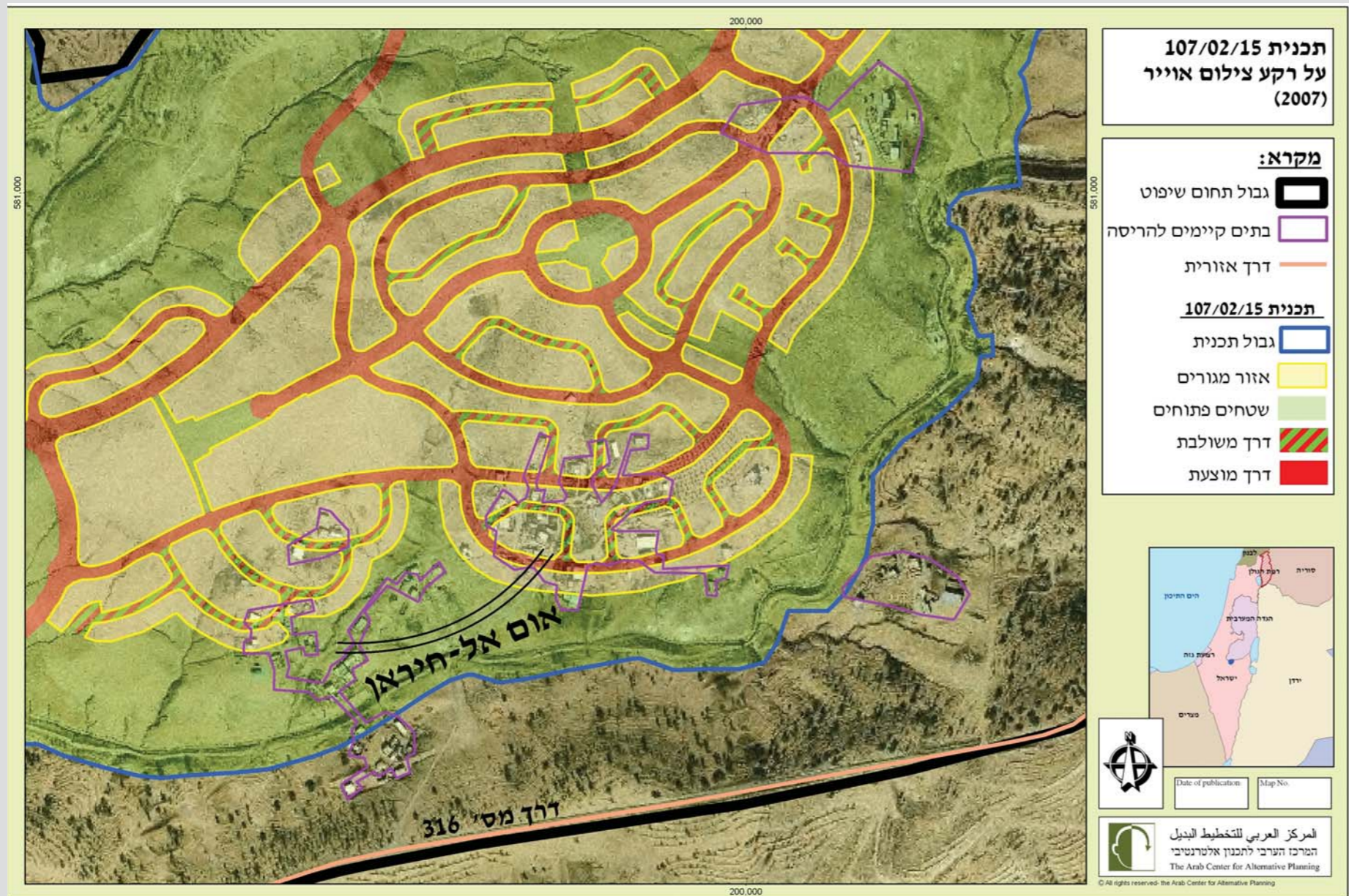
36 מינהל מקרקעי ישראל, "דו"ח מצב יישובים חדשים ומתחדשים", אוגוסט 2001. הדו"ח סוקר 68 יישובים חדשים, פרי יוזמתם של גופים שונים כמו מינהל מקרקעי ישראל, משרד התשתיות הלאומיות, משרד הבינוי והשיכון, משרד הפנים, משרד הביטחון, הסוכנות היהודית, מועצות אזוריות, יזמים פרטיים ועוד.
37 החלטה 2265 של הממשלה מיום 21.7.2001, "הקמת יישובים חדשים והכרה ביישוב קיים". ההחלטה כללה 14 יישובים חדשים להקמה באזורי הנגב והגליל.
38 בראיון לתוכנית "הכל דיבורים" ברשת ב', מיום 20.7.2003, בנושא יוזמת הממשלה להקמת 30 יישובים חדשים בנגב ובגליל, הבהיר מר עוזי קרן, יועץ ראש הממשלה לענייני התיישבות, כי "[...] הנושא המרכזי בהקמת היישובים האלה הוא סגירת פרצות או מיקום יישובים מבחינה מדינית בנקודות שחשוב למדינה שיש שמה התיישבות יהודית".
39 סעיף 6 להוראות תוכנית מתאר מחוזית מחוז דרום מס' תממ 4 / 14 (שינוי מס' 27) - יישוב פרברי חירן.
40 תוכנית מתאר מחוזית 4 / 14 (שינוי מס' 23) - תוכנית מתאר מחוזית חלקית למטרופולין באר שבע.
41 התושבים יוצגו בהתנגדות אלה על ידי עמותת במקום - מתכננים למען זכויות תכנון ועדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל.
42 ראו לעיל: מכתב לבראני, היועץ לענייני ערבים, אל לשכת ראש הממשלה מיום 28.8.1957, ובו "סקירת רקע" בתגובה לשאלתא ממשלתית אשר הוגשה על ידי השר ברזילאי בנושא שבט אבו אלקיעאן - מסמך מארכיון המדינה.
43 דברי מר טל פורים, הממונה על תכנון ופרוגרמות מחוז דרום בפרוטוקול בדיון בהתנגדות לתוכנית מטרופולין באר שבע מיום 2.7.2008, עמ' 9.
44 עו"ד תלמה דוכן, "המלצות חוקר להתנגדות לתמ"מ 4 / 14 - 23 תוכנית מתאר מחוזית חלקית למטרופולין באר שבע - האוכלוסייה הברווית שמחוץ ליישובים המוכרים" (דצמבר 2008, עדכון יוני 2010), עמ' 63-64.
45 הוולנת ע' - ועדת משנה לנושאים תכנוניים עקרוניים של המועצה הארצית לתכנון ולבנייה.

הכפר קיבל הכרה. אבל החלטה זו לא התיישבה עם מדיניות הממשלה ועם חזון "הפרחת השממה" באמצעות אוכלוסייה יהודית, ולכן פנה נציג משרד ראש הממשלה במועצה הארצית לתכנון ולבנייה, מר גבי גולן, בתאריך 15.11.2010, וביקש לקיים דיון נוסף ולשקול מחדש את החלטתה הנ"ל במסגרת תוכנית המטרופולין. לטענתו, קיים "פתרון" לבני שבט אבו אלקיעאן ביישוב חורה⁴⁶. למחרת הבקשה, ובתאריך 16.11.2010, קיימה הוולנת"ע דיון חוזר בנושא וביטלה את החלטתה הקודמת להכרה חלקית בכפר עתיר / אום אלחיראן. בקשתם של ארגונים המייצגים את תושבי הכפר להשמיע את דברם בטרם מתן החלטה נוספת בעניינם⁴⁷ נדחתה. ההחלטה הנוספת התקבלה בלי שעמדתם בעניין נשמעה כלל. בפעם הראשונה שבתי הכפר הופיעו על תשריטים של תוכנית רשמית כלשהי, היתה זו תוכנית המתאר המקומית ליישוב חירן⁴⁸ (להלן: "תוכנית חירן"), אשר הופקדה בדצמבר 2010 וייעדה בתים אלה להריסה. מטרתה של תוכנית חירן היא "הקמת יישוב פרברי [...] בהיקף של כ-2,400 יח"ד ויעד אוכלוסייה של כ-10,080 תושבים" לשנת 2030⁴⁹.

תוכנית מתאר מס' 107 / 02 / 15, הכוללת תוכנית שלב א' ברמה מפורטת - יישוב פרברי חירן, על רקע צילום אוויר של שכונת אום אלחיראן, עיבוד "המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי".

רוב שטחה של שכונת אום אלחיראן, שבה מתגוררים קרוב ל-500 תושבים, נמצא בגבולות תוכנית המתאר המפורטת, שלב א' של היישוב, לפיתוח מיידית. חלק גדול מהבתים בשכונה מצויים בשטחים של מגרשי בנייה למגורים וחלקם הנותר נמצאים בשטחים המיועדים כשטחים ציבוריים ויער מוצע. חלק מזערי מהבתים בשכונה נמצאים מחוץ לגבול התוכנית אך צמוד אליו. כלל הבניינים, אף אלה אשר נמצאים על שטחי מגורים לפי התוכנית, סומנו ויועדו על פיה, כאמור, להריסה.

46 מכתב מטעם מר גבי גולן, יועץ ראש הממשלה לתכנון ולפיתוח ונציג משרד ראש הממשלה במועצה הארצית לתכנון ולבנייה, מיום 15.11.2010, לגבי תמור גולן במוכריות המועצה הארצית לתכנון ולבנייה.
 47 מכתב מטעם עדאלה, מיום 16.11.2010 למועצה הארצית לתכנון ולבנייה. המכתב הוצא בשם המועצה האזורית לכפרים ה"בלתי מוכרים", עמותת במקום - מתכננים למען זכויות תכנון ועדאלה, כמייצגים את תושבי הכפרים ה"בלתי מוכרים" עתיר / אום אלחיראן ותל עראד, אשר בעניינם התבקש דיון נוסף.
 48 תוכנית מתאר מס' 107 / 02 / 15, הכוללת תוכנית שלב א' ברמה מפורטת - יישוב פרברי חירן.
 49 סעיף 9א להוראות תוכנית מתאר מס' 107 / 02 / 15, הכוללת תוכנית שלב א' ברמה מפורטת - יישוב פרברי חירן.

הליכים משפטיים להשממת האזור

בד בבד עם ההליכים התכנוניים החלה לפעול הזרוע המשפטית לפינוי הכפר. בשם "שלטון החוק" יזמו הרשויות שני הליכים משפטיים מקבילים, שיעדם הוא פינוי הכפר והכשרת הקרקע למתיישבים היהודים החדשים שעתידים לבוא לאזור.

בקשות לצווי הריסה לבתי הכפר

הליך ראשון החל בשנת 2003, עת פנתה מדינת ישראל לבית משפט השלום בבאר שבע, בבקשות למתן צווי הריסה נגד כלל הבתים בשכונת אום אלחיראן. הפנייה היתה במעמד צד אחד⁵⁰ והמדינה טענה כי לא הצליחה "לאתר מי בנה את המבנה, בעל המבנה, שוכר שלו או משתמש בו". עוד טענה המדינה באופן תמוה, כי המבנים התגלו בסיוור פיקוח ביולי 2003 וכי "מדובר [במבנים] המיועדים לשמש למגורים [ונבנו] באתר שאיננו מיועד ליישוב" וכי "המבנים נבנו] באתר שהתכנון לגביו הוא ייעור [...]"!

בבקשתה הנ"ל, המדינה הציגה עובדות לא נכונות והעלימה מבית המשפט כי האזור כן מיועד ליישוב על פי תוכניות המתאר המחוזיות⁵¹ וכי הכפר קיים מאז שנת 1956 לפי צווים של המושל הצבאי באזור אז. גילוי האמת לבית המשפט היה שומט את הבסיס המשפטי להוצאת צווי ההריסה המיוחסים.

כך, בלי לשמוע את בעלי הבתים, ניתנו בספטמבר 2003 צווי הריסה שביכולתם היה למחוק את שכונת אום אלחיראן כלא היתה ולהשאיר את 500 תושביה ללא קורת גג. תושבי אום אלחיראן לא ידעו על צווי ההריסה אלא בשלב מאוחר יותר, עת הגיעו לאוזניהם שמועות בדבר התארגנות של המשטרה למבצע הריסות בכפרם. אז פנו אלה, בשנת 2007, לבית המשפט בבקשות לביטול צווי ההריסה. בקשות אלה עודן תלויות ועומדות בפני בית משפט השלום בקרית גת⁵².

50 ב"ש 6615/03, מדינת ישראל נ' בלתי ידוע ו-33 תיקים אחרים, בית משפט השלום בבאר שבע.

51 תוכנית מתאר מחוזית מחוז דרום מס' תממ 4/14 (שינוי מס' 27) - יישוב פרברי חירן.

52 תב"ש 2136/09, אבו אלקיעאן סברי נ' מדינת ישראל ו-33 תיקים אחרים, בית משפט השלום בקרית גת.

תביעות לפינוי הכפר

כד בכד עם הבקשות למתן צווי הריסה, בשנת 2004, הגישה המדינה תביעות לפינוי הכפר בכללותו מכל אדם וחפץ⁵³, בטענה שתושבי המקום הם מסיגי גבול ופולשים לקרקע מדינה. גם הפעם בחרה המדינה להעלים עובדות מהותיות מבית המשפט. לבית המשפט לא נמסר כי הכפר קיים זה עשרות שנים על פי צוים של המושל הצבאי וכי האזור מיועד ליישוב פרברי על פי תוכניות המתאר. להגנתם טענו תושבי הכפר (המיוצגים על ידי עדאלה) לזכותם למגורים ולשימוש בקרקע שעליה שוכן כפרם, לאחר שגורשו אליה על פי צווי המושל הצבאי. הם טענו גם, שפינוים בשל בניית יישוב יהודי על חורבות כפרם הוא מהלך לא לגיטימי, שמפר את זכויותיהם החוקתיות לקניין, לכבוד ולשוויון.

לאחר שמיעת עדויות הצדדים פסק בית משפט השלום בבאר שבע: "נראה כי מעמדם של הנתבעים [תושבי כפר עתיר / אום אלחיראן] במקרקעין הינו אכן מעמד של בני רשות, שכן ישבו [הם] במקרקעין במשך שנים, בידעת המדינה, ובהסכמתה"⁵⁴. אבל בית המשפט המשיך וקבע, כי עניין לנו ברשות שלא בתמורה הדירה ועל כן זכאית המדינה "לבטלה, בהודעה לנתבעים בכל עת [...]"⁵⁵. אי לכך, הורה בית המשפט על הפינוי כמבוקש על ידי המדינה. בית המשפט הוסיף, כי ייעוד האזור למגורים אינו מקנה לתושבי הכפר הגנה כלשהי מפני תביעות הפינוי ואינו מקנה להם כל זכויות בקרקע.

בעקבות פסק הדין הנ"ל, ערערו הנתבעים לבית משפט המחוזי בבאר שבע⁵⁶. לאחר שמיעת הצדדים נתן בית משפט המחוזי את פסק דינו, הדוחה את הערעור ומאשר את הפינוי. עם זאת, בית המשפט הנ"ל מתח ביקורת חריפה על האופן שבו ניסחה המדינה את כתב התביעה ועל טענתה כי הנתבעים הם מסיגי גבול, בלי להתייחס לנסיבות ההיסטוריות והייחודיות של תושבי הכפר⁵⁷. כאמור, בית המשפט המחוזי אישר את פינוי הכפר וסירב להגן על זכויות היסוד של תושביו לכבוד, לקורת גג ולקניין. בכך סלל בית המשפט את הדרך בפני המדינה ליצור דור שני של פליטות פנימית הנסמכת, בין היתר, על השקפת הזמניות והנעלמות בכל מה שקשור לאזרחי המדינה הברווים בנגב בהתעלם מנוכחותם באזור משך דורות⁵⁸.

53 ת.א. 3326/04, מדינת ישראל נ' אבו אלקיעאן אברהים פרהוד, מאוחד עם תביעות דומות אחרות נגד שאר תושבי כפר עתיר / אום אלחיראן.

54 ת.א. 3326/04, מדינת ישראל נ' אבו אלקיעאן אברהים פרהוד, פסק הדין מיום 30.7.2009, עמ' 8.

55 ת.א. 3326/04, מדינת ישראל נ' אבו אלקיעאן אברהים פרהוד, פסק הדין מיום 30.7.2009, עמ' 9.

56 ע"א 1165/09, אברהים פרהוד אבו אלקיעאן נ' מדינת ישראל, פסק הדין מיום 28.2.2011.

57 ע"א 1165/09, אברהים פרהוד אבו אלקיעאן נ' מדינת ישראל, פסק הדין מיום 28.2.2011.

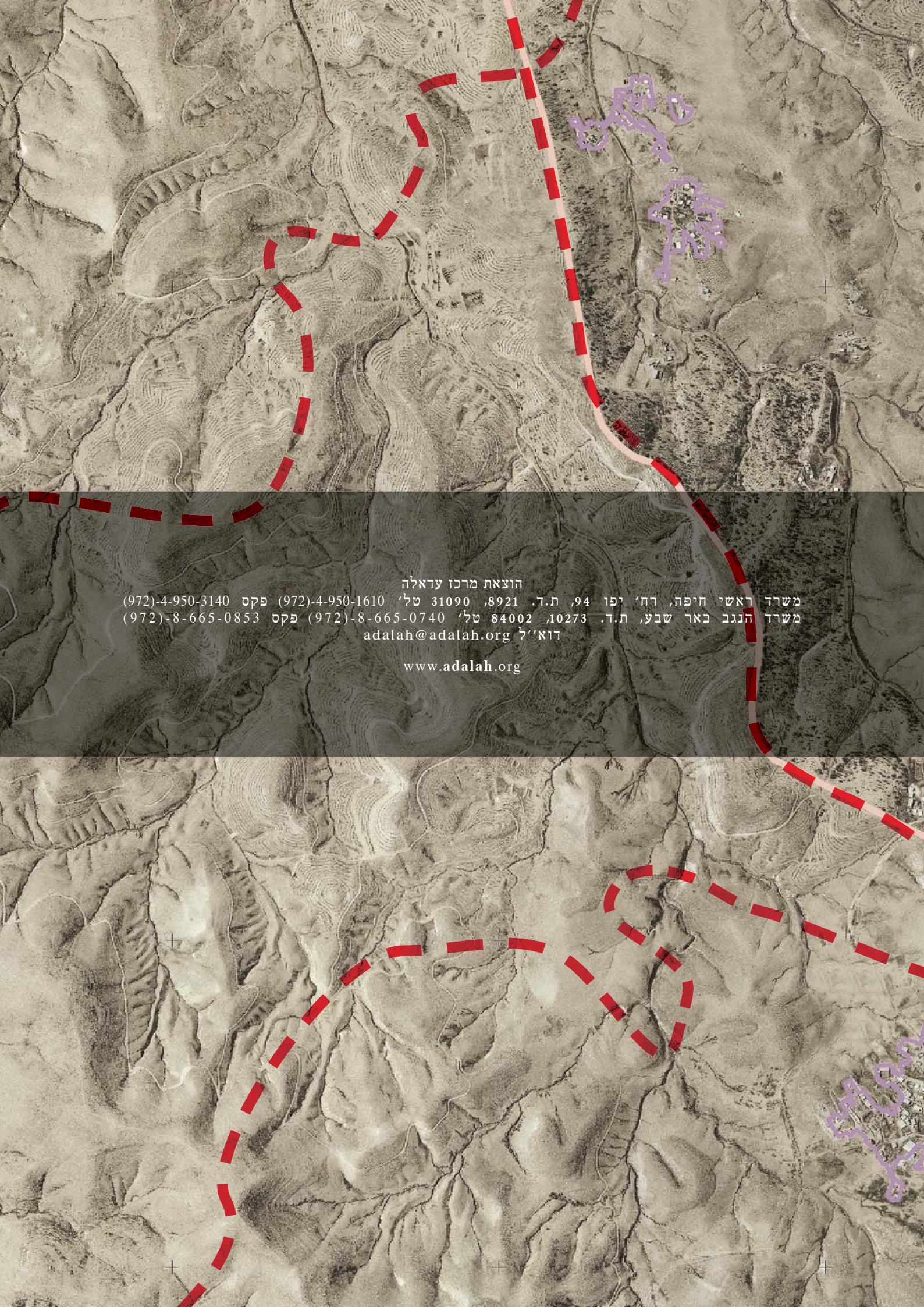
58 המערערים הגישו באפריל 2011 בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון נגד החלטת בית המשפט המחוזי הנ"ל. בר"ע 3094/11, אברהים פרהוד אבו אלקיעאן נ' מדינת ישראל.

{ סוף דבר }

זה כעשור מנהלים תושבי הכפר עתיר / אום אלחיראן מאבק קשה במסדרונות מערכות המשפט והתכנון בישראל, כדי להוכיח את המובן מאליו עובדתית, אנושית ומוסרית. מאבקם של תושבי הכפר נועד למנוע את עקירתם פעם נוספת, בשל החלטות פוליטיות לייחוד אזור מגוריהם. החלטות אלה מיושמות תוך כדי ניצול כל הכלים (המשפטיים והאחרים) שיש בידם להסיר את המכשול העומד בדרך: התושבים הבדווים. להלן עמדת המדינה, כפי שהובאה בסיכומיה שהוגשו במסגרת תביעות הפינוי הנ"ל:

"בכל מקרה ייאמר, כי אין כל פגם בתכנון יישוב האמור להיות מוקם על מקרקעי המדינה הרשומים על שמה, וכשם שמתוכננים יישובים שונים ליישובם של בדווים (כעדותו של מר אילן ישורון), כך מתוכננים יישובים עתידיים ליישובם של יהודים"⁵⁹.

בשורות מעטות אלה סיכמה המדינה תוכניות המשתרעות על פני עשרות שנים שנועדו לייחד את מה שנשאר מהנגב. בכך התוותה את הדרך ה"חוקית" לגירוש ולעקירה של תושבי הנגב הבדווים בכלל ותושבי הכפר עתיר / אום אלחיראן בפרט, וכך להפוך אותם לנוודים בעל כורחם.

הוצאת מרכז עדאלה
משרד ראשי חיפה, רח' יפו 94, ת.ד. 8921, 31090 טל' (972)-4-950-1610 פקס (972)-4-950-3140
משרד הנגב באר שבע, ת.ד. 10273, 84002 טל' (972)-8-665-0740 פקס (972)-8-665-0853
דוא"ל adalah@adalah.org

www.adalah.org